

ФІЛОСОФІЯ

УДК 172.16

Афутіна І. В.,
аспірант кафедри філософії
Національного Університету «Одеська юридична академія»
(Одеса, Україна), E-mail: quicksilver@mail15.com

ІДЕАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕТОД ПІЗНАННЯ ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ

Анотація. Автором здійснена спроба повернути правовій ідеології статус важливого елементу правосвідомості за допомогою методу ідеалізації як основи для оціночної та програмно-цільової функцій правосвідомості.

Ключові слова: правосвідомість, правова ідеологія, правова психологія, деідеологізація, ідеалізація.

Постановка проблеми. На межі ідеологічних епох виникає найбільш актуальна потреба у виборі напрямку розвитку правосвідомості, ціннісної орієнтації та переосмислення сутності ідеології, які стали б органічними прийдешньому соціальному часу.

У наш час не можна заперечувати той факт, що межі між людьми тоншають, і це обумовлює формування нової універсальної правосвідомості, тобто такої, яка втілює у собі універсальні цінності епохи. Ця правосвідомість, що прагне до єдності, досі ще не повноцінна у своїй структурі.

Аналіз останніх досліджень. В різні часи питаннями ідеології та ідеалізації займалися такі закордонні та вітчизняні науковці як Дж. Локк, А. Л. К. Дестют де Трасі, І. Кант, М. Шелер, Й. Г. Фіхте, Е. Шпрангер, Р. Штаммлер, Е. Дюркгейм, М. Вебер, К. Мангейм, К. Маркс, Ф. Енгельс, В. І. Ленін, П. Новгородцев, І. Льїн, Ю. Ю. Калиновський, О. Г. Круглов, О. О. Зинов'єв, Ю. Г. Волков, В. П. Макаренко, М. К. Мамардашвілі, П. Рабінович, О. О. Хамідов, В. Т. Мануйлов, А. Ю. Гарашко, О. Г. Данильян, О. В. Стовба та ін.

Виокремлення раніше нерозв'язаної проблеми. Після довгого періоду панування радикальних ідеологій двадцятого сторіччя на початку двадцять першого склалася думка, начебто повсюдна деідеологізація забезпечить майбутнє світової спільноти від нових помилок на цьому терені. Скептицизм по відношенню до правової ідеології призвів до панування правової психології як чуттєвої основи правосвідомості, а також, як наслідок, до її роздрібненості та нестійкості. Це, в свою чергу, призводить до появи все більшої кількості нігілістичних концепцій, все частіших проявлень скептицизму та соліпсизму в усіх сферах світової культури, стагнації та руйнування економічної та духовної сфер, а корупція та свавілля «правоохоронних» органів стали практично нормою суспільного життя.

Формулювання мети та постановка завдання. Метою даного дослідження є спроба повернути правовій ідеології статус важливого елементу правосвідомості за допомогою методу ідеалізації як основи для оціночної та програмно-цільової функцій правосвідомості. У зв'язку з цим головним завданням є аналіз сучасного стану науки щодо цього питання та виокремлення основних характеристик ідеології та ідеалізації, які б розв'язали сучасну і все ще злободенну проблему деідеологізації свідомості.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Ю. Калиновський, Традиційно в межах правосвідомості виокремлюють два об'ємних комплекси: правову ідеологію (уявлення, погляди, переконання, теорії, концепції правової дійсності) та правову психологію (оцінки, почуття, емоції, настрої людей щодо правової дійсності) [6,

с. 91]. Якщо перша більш притаманна теоретичній та професійній правосвідомості, то друга є змістом правосвідомості буденної. Крім того, за кількісною ознакою можна виокремити індивідуальну, групову та суспільну правосвідомості, тобто найбільш типові уявлення про право, які відображаються на індивідуальному, колективному чи загальносуспільному рівнях свідомості [6, с. 91].

В свою чергу О. Стовба, говорячи про правову ідеологію та правову психологію, зазначає що «і те, і інше є позначенням специфічного змісту людської свідомості, який є результатом відображення певних правових явищ та виражає ставлення (розуміння) індивіда, групи або суспільства до них» [12, с. 66].

Проте, за відсутності єдиної правової ідеології прагнення до логічного об'єднання відбувається практично інтуїтивно, як надчуттєве передбачення формування нової гуманістичної ідеології, не обмеженої державними менталітетами або регіональними моральними традиціями. Кант вважав ідеал уявленням індивіда, адекватним тій чи іншій ідеї, і таким чином, кожний крок на шляху прогресу є кроком до реалізації такого ідеалу, який люди ще не були в змозі теоретично пояснити, але завжди інтуїтивно відчували.

Досить загальновідомо, що термін «ідеологія» був введений в науковий обіг французьким мислителем початку XIX століття А. Л. К. Дестютом де Трасі. Будучи послідовником сенсуалістичної гносеології Дж. Локка, Дестют де Трасі ввів цей термін для позначення вчення про зміст знання, яке досліджується в процесі руху свідомості до достовірної істини, а також про ідеї, що розуміється ним як вчення про загальні закономірності походження ідей зі змісту чуттєвого досвіду. Зрозуміло, що зміст таких ідей мав грати суттєву роль у системі знань про природу, суспільство, людину, виступати головними принципами, якими він повинен керуватися у своїй предметно-практичній та соціальній діяльності. Тому А. Л. К. Дестют де Трасі, також як група його однодумців – французьких філософів, істориків, правників, економістів, політичних діячів, які отримали відповідно назву «ідеологи», бачили в ідеології систему першооснов моралі, політики, права і т. п. При всіх подальших змінах безпосереднього значення цього терміна, смислові відтінки первісного змісту поняття «ідеологія», такі як: бути теоретичним узагальненням вихідних чуттєвих уявлень, виступати найбільш важливим, суттєвим компонентом наявних знань, виконувати у зв'язку з цим роль вихідних принципів для практичної діяльності і цілий ряд інших, в явній або іманентній формі були присутні в понятті «ідеологія» завжди. У принципі, смислове ядро цього значення поняття переглядається і класиками марксизму, що приділили даній категорії найпильнішу увагу і присвятили їй найбільш значне число сторінок своїх творів. При цьому, К. Маркс і Ф. Енгельс виходили, особливо в ранній період своєї творчості, з розуміння ідеології як «фальшивої» або помилкової свідомості, що визначена виключно вузькокласовим підходом того чи іншого суб'єкта до аналізу та оцінки реалій суспільства і держави. Даний суб'єкт-ідеолог свою позицію, визначену чисто класовими та груповими потребами та інтересами, видає для інших, чи добросовісно помиляється сам, за інтереси, потреби суспільства в цілому, за об'єктивну істину у вищій інстанції. На відміну від них, В. І. Ленін вважав можливою появу ідеології, що об'єктивно і раціонально відбиває соціальну реальність і виробляє у відповідності з цим адекватні способи і форми практичної політичної діяльності. Однак можливість появи такої науково-раціональної форми ідеології засновник ленінізму пов'язував з винятковою позицією, яку займає в суспільстві клас пролетарів, позбавлених власності і покликаних виконувати не вузькогрупову, а загальносоціальну місію.

Слід зазначити, що більшість найвидатніших західних та й деякі вітчизняні дослідники ідеології, також як і значна кількість сучасних, виходять з розуміння ідеології виключно як помилкової, перетвореної свідомості, способу осмислення та підходу до оцінки соціальних реалій виключно через призму ілюзій, забобонів, стереотипів приватної соціально-класової позиції суб'єктів. До їхнього числа

відносяться такі найвідоміші вчені, як М. Шелер, Е. Дюркгейм, М. Вебер, К. Мангейм та інші.

Наприклад, російський філософ О. Г. Круглов, дослідник гуманізму, протиставляє гуманізм – ідеології: «Ідеологія в її первозданному вигляді – релігія: заповіді (обов'язок) визначає головний персонаж картини світу, Бог (влада). Але й атеїзм, що став ідеологією – соціальною догмою – без Бога релігійний, ідеологія – віровчення, віросповідання. <...> Гуманізм є <...> людяність, тобто, між іншим, готовність будувати спільне життя на мінімумі найпростіших, безпосередньо відчутних кожним, універсальних цінностей (очевидному взаємному праві кожного на життя, гідність, власність) – надавши погляди на все інше свободі совісті. А значить, гуманізм – не ще одна ідеологія, а ґрунт, на який ми стаємо, коли хочемо назавжди забути про священну тиранію будь-яких ідеологій. Гуманізм – вільнодумство, альтернатива ідеології» [7, с. 109, 109–110].

Аналізуючи таке бачення Круглова, О. О. Хамідов зазначає, що «ідеологія є такою когнітивною, етичною або естетичною (є й інші, але ці – головні) системою поглядів, свідомо чи несвідомо відредагованих кінцевим (груповим, етно-національним, класовим, конфесійним і т.п.) інтересом. Це, звичайно, – хибна свідомість (як її в 1845–1846 рр. характеризував К. Маркс). У цьому сенсі конфесійно оформлена релігійна свідомість (а не релігія в цілому!) є різновидом ідеології. Але ідеологія як така не тотожна цій свідомості. А. Г. Круглов допускає редукціонізм, проводячи знак рівності між релігією (знову ж такою, що редукується ним до релігійної свідомості) та ідеологією» [14, с. 53].

Як ми бачимо, Хамідов все ж таки теж схиляється до точки зору, що ідеологія – це «хибна свідомість», але важливим є те, що він помічає редукціонізм у висловлюваннях Круглова. Далі він погоджується із думкою Круглова про те, що гуманізм враховує «все живе; до тварин, та й рослин, добра людина відноситься гуманно, людяно, і таке слововживання абсолютно правильне. Адже справа не в якомусь культурі людини – про те ми тут і тлумачимо, що гуманізм не релігійний, не ідеологічний, – а в тому річ, що здатна уявити чужий біль людина тим самим усвідомлює, що все живе на планеті живе по праву. Неминуче в природі насильство не є еством живого, а його драмою, в якій воно не винне, і яку людина, як істота серед живого найбільш розумна, зобов'язана пом'якшувати в міру сил. Право на гуманність має все живе, а у людини вона становить ще й обов'язок, і тому – «гуманізм»» [7, с. 120].

К. Мангейм в свою чергу виходив з того, що ідеологія може характеризувати не тільки певну сферу чи частину розумової діяльності індивіда, наприклад його розуміння та оцінки правових відносин, тобто правову ідеологію, а й мисленнєво-когнітивну діяльність суб'єкта в цілому.

Ідеологія розглядається К. Мангеймом як вираження і прояв якихось глибинних «хибних структур свідомості», як органічна частина інтелектуального дискурсу індивіда в цілому. «Прикладом помилкової свідомості третього типу, – вказує дослідник, – може служити така свідомість, яка виявляється неспроможною у своєму пізнанні, необхідному для орієнтації у світі, <...> помилковою та ідеологічною є та свідомість, яка за типом своєї орієнтації відстає від нової дійсності і тому, по суті, загуляє її за допомогою застарілих категорій» [11, с. 85].

Цей підхід до розуміння природи ідеології як тотальності свідомості, особливо ілюзорного способу світорозуміння, а значить і головної, переважаючої ролі ідеології як в політичному і правовому, так і соціальному цілепокладанні в цілому, підхід, що виник в епоху становлення «ідеологознавства», стає визначальним для найбільш великих сучасних західних дослідників. Саме такий підхід має місце в роботах представників однієї з найбільш великих течій в західній соціології та філософії – Франкфуртської школи соціальної філософії.

Такому розумінню ідеології не суперечить, а, як показали деякі дослідники, навіть виступає винятком, що підтверджує правило, ще й досі широко поширене

гуманістична доктрина деідеологізації. На те, що доктрина деідеологізації по суті є новою ідеологією, або новою ідеологічною парадигмою, парадигмою страху перед будь-якими ідеологіями, дуже влучно вказує О. О. Зинов'єв. «Західне суспільство вважається неідеологічним. Існування особливої західної ідеології заперечується. Але це насправді є одна з ідей західної ідеології. Вона існує, причому, є більш потужною, ніж була радянська, по всіх основних характеристиках – за кількістю зайнятих у ній людей, за засобами поширення та вдовбування її в голови людей, за просякнутістю нею всієї сфери суспільства» [4, с. 311].

Після довгого періоду панування суворих та навіть радикальних ідеологій двадцятого сторіччя до початку двадцять першого склалася думка, начебто повсюдна деідеологізація забезпечить майбутнє світової спільноти від нових помилок на цьому терені. Проте не можна заперечувати факт, що правова держава, громадянське суспільство та нормальний життєспроможний правопорядок немислимі без правової ідеології в структурі правосвідомості. Проте все ж таки скептицизм по відношенню до правової ідеології призвів до панування правової психології як чуттєвої основи правосвідомості, а також, як наслідок, до її роздрібненості та нестійкості. Звідси все більша кількість нігілістичних концепцій, все частіше проявлення скептицизму та соліпсизму в усіх сферах світової культури, стагнація та руйнування економічної та духовної сфер, а корупція та свавілля «правоохоронних» органів стали практично нормою суспільного життя. Крім того спостерігається почастищення звернень до східно-філософських теорій та практик, що сповідають спокій, індивідуалістичний самоконтроль, усунення себе від проблемних або потенційно проблемних ситуацій та політику невтручання на будь-якому з рівнів активності людини як члена суспільства.

Подібний перекис в сторону «чуттєвого» в структурі правосвідомості спостерігається вже досить давно. З одного боку, він небезпечний, тому що дробить суспільну систему на нескінченне число різноспрямованих частин, створює соціальний хаос, в якому ніхто не знає напевне, як та яке суспільство потрібно будувати, до чого взагалі прагнути, а в суспільстві без майбутнього неминучі апатія та приреченість всуміш із зухвалістю та вадами, проте з іншого – він підіймає із глибин інтуїтивні здібності людини в осягненні тих універсальних основ, які служать для формування універсальної гуманістичної правової ідеології. Прикладом правової ідеології як теоретичної форми осягнення правової реальності можуть слугувати гегелівська філософія права, доктрина природного права та інші.

Відзначимо попутно, що розуміння ідеології як історичної «тотальності», як цілої духовної формації у розвитку громадської та індивідуальної свідомості індивідів, імпліцитно міститься і в позиції самого О. О. Зинов'єва. «Ідеологія захована, розчинена, розсіяна в усьому, що призначено для менталітету людей. <...> Вона поєднана з позаідеологічними феноменами настільки, що вони просто немислимі без неї. Це робить її невразливою для критики. Вона скрізь і в усьому, і тому здається, ніби її взагалі немає. Люди <...> навіть не помічають, що з народження і до смерті постійно перебувають у полі дії ідеології. Вони споживають її разом з усім тим, що вони споживають для свого ментального харчування. Роблять вони це без будь-якого зусилля, без примусу, вільно» [4, с. 313].

Розгляду історії розвитку даного поняття, існуючим сучасним теоретико-методологічним підходам до дослідження ідеології приділено достатньо уваги з боку цілого ряду сучасних дослідників, спираючись на роботи яких, ми можемо розглянути цікавий для нас аспект даного формування правосвідомості. До числа таких робіт, які містять в собі розгорнуте і послідовне вивчення ідеології, відносяться дослідження Ю. Г. Волкова. Як показує Ю. Г. Волков, суперечливий як сам досліджуваний феномен, так і думки про нього, способи його розуміння. Неправомірним є також твердження про те, що для ідеології зовсім не характерно давати цілісну, всеосяжну та узагальнену картину дійсності. Як справедливо вважає

Ю. Г. Волков, зовсім навпаки, ідеологія містить у собі яскраво виражену світоглядну складову, завжди дає людині цілісне уявлення про світ, суспільство, людину. Давучи узагальнений теоретико-змістовний образ ідеології, Волков пише: «Ідеологія <...> є певною системою філософських, наукових, художніх, моральних, правових, політичних, економічних, соціологічних знань і цінностей про світ, суспільство, людину, що лежать в основі формування і розвитку суспільства і особистості. Ідеологія дає також уявлення про місце і роль людини у всесвіті, про сенс життя особистості, про кращий устрій майбутнього суспільства, до якого повинні прагнути всі громадяни світу. Ідеологічні знання і цінності організують, регулюють, спрямовують та інтегрують діяльність людей у духовній, політичній, економічній, соціальній та сімейно-побутовій сферах життя суспільства, об'єднують країни з однотипною ідеологією в цивілізації, забезпечують цілісність соціосфери в цілому. Ідеологічна влада велить та управляє ідеологічною діяльністю індивідів, а також координує та спрямовує діяльність державної, правової, політичної, економічної форм влади суспільства, <...> правляча ідеологія – це не лише ідеологічне вчення, а чітко організована цілісна ідеологічна структура суспільства, свого роду «мозок і розгалужена нервова система» суспільства» [1, с. 80–81].

Особливістю сучасного підходу до ідеології виступає розуміння її як складного соціокультурного феномена, як своєрідного способу мислення і навіть світобачення. Сучасні дослідники звертають пильну увагу на нові аспекти і грані ідеології, по-новому перевизначають її місце і роль в духовній складовій суспільної життєдіяльності, її взаємозв'язки і взаємодію з іншими компонентами її структури. Вказуючи на нові грані осмислення ідеології, її духовно-культурну багатомірність, відомий вітчизняний філософ і політолог В. П. Макаренко пише про можливість «вивчати ідеологію як систему взаємодіючих символів і структурно взаємовпливаючих смислів. <...> При такому підході всі поняття, якими оперує ідеологія, стають метафорами, культурними схемами, шаблонами і картами проблематичної соціальної реальності, матрицями колективної свідомості. Людина буде ідеології як схематичні образи соціального порядку» [8, с. 5].

Таким чином, найсуттєвішими характеристиками ідеології в цій її іпостасі виступають: системний характер поглядів та ідей, що містяться в ній, певна обґрунтованість, аргументація пропонованого бачення і підходу до реальності, практична спрямованість, програмна форма пропонованих поглядів, ідей і вказівок.

Виходячи з цього, ми можемо прийти до висновку, що не підлягає сумніву сама суттєва роль ідеології в системі духовно-практичної діяльності соціальних суб'єктів і важливість виконуваних нею функцій. Разом з тим, можна зафіксувати парадоксальну ситуацію, яка виявляється насамперед у тому, що історія осмислення феномена ідеології є більшою мірою історією її критики, її визначення як одностороннього і викривленого відтворення соціально-історичної дійсності, «фальшивої свідомості» і т. п. Найбільшою мірою це пов'язано з тим, що поряд із звичайним, «нормальним» функціонуванням системи духовно-практичної діяльності людей, в самому значному числі випадків у ній виникають складні трансформації та метаморфози, проявляються як в неадекватному вираженні дійсних потреб та інтересів історичних суб'єктів, так і в практиці досягнення ними своїх цілей та завдань.

Культурно-історичний і соціально-політичний контекст життєдіяльності носія різних форм свідомості, у тому числі – а для нас це дуже важливо – і правосвідомості, таким чином передбачає конкретний аналіз ідеології певних суб'єктів – індивідів-ідеологів, класів, прошарків або груп – виявлення її специфічних національних духовно-культурних умов, світоглядних передумов, суспільно-історичної і соціально-політичної обумовленості. Як особливо відзначає М. К. Мамардашвілі: «У застосуванні до ідеологічних відносин Маркс інтерпретував перетворену форму як помилкову свідомість, тобто не як суб'єктивну індивідуальну оману, а як суспільно необхідну видимість відносин, які відтворюються в уявленнях їх агентів.

Саме перетворені форми дійсних відносин є змістом мотивів, спонукань до дії безпосередніх агентів суспільних відносин» [9, с. 326].

На захист ідеології приходять органічна людській свідомості здатність до ідеалізації. «Енциклопедія сучасної України» визначає ідеалізацію як «творення ідеалів через виокремлення та узагальнення деяких ознак реальних явищ. У таких ідеалізаціях наявний вихід за межі реальності; хоча не настільки радикальний, як у випадках, коли ідеалізовані зразки створюють шляхом заперечення чи протиставлення реальності (як в утопіях). <...> У науковому і філософському мисленні ідеалізації є наслідком абстрагування, що здійснюється шляхом виокремлення певних ознак реальних явищ, їх узагальнення та абсолютизації» [15].

Ідеалізація є такою об'єктивною необхідністю, на шляху якої досягається справді істинне знання. Піддаючи редукції складні проблеми, вона виділяє суттєве і відволікається від несуттєвого, веде до розкриття закономірностей.

«Ідеалізація – це поняття, що означає уявлення про що-небудь в граничному, більш досконалому вигляді, ніж воно є або може бути насправді. У цьому значенні ідеалізація – категорія вчення про правосвідомість, що складається в рамках правової теорії, антитезою для якої виступає правовий нігілізм.

У другому значенні ідеалізація як категорія методології юридичної науки виступає як теоретичний метод пізнання, що є різновидом абстрагування і який передбачає мисленнєве конструювання об'єкту, який не може існувати в дійсності, або який здатен в реальності мати такі властивості, якими його може наділити людський розум, оскільки цей об'єкт (коннотат) утворений шляхом виключення умови, необхідної для його існування, але, тим не менш, має прообраз в реальному світі (денотат)» [2, с. 55].

Ідеалізація «передбачає наявність таких концептуальних засобів відображення реальних процесів, які припускають багаторівневу репрезентацію в системі наукового знання» [10, с. 55–56]. За Фіхте – це «можливість повернення до свого основоположення» [13, с. 38].

Тож ідеалізація в контексті, що цікавий нам із філософсько-правових позицій, виступає одночасно і як метод пізнання правової дійсності, і як функція правосвідомості, обумовлена в рівній мірі і правовою психологією, і правовою ідеологією. Якщо говорити про правову ідеологію, то ідеалізація є основою для оціночної та програмно-цільової функцій правосвідомості, які реалізуються за рахунок оформлення за допомогою правової ідеології юридичних ідей, концепцій і теорій. Говорячи про правову психологію, слід зауважити, що ідеалізація тут виступає як природне прагнення до досконалого образу правової дійсності, уявлення про який багато в чому ґрунтується на повсякденному відчутті комфорту і безпеки для реалізації своїх потреб.

П. Рабінович зазначає, що «під правом люди розуміють те, що є корисним для їх існування і розвитку» [12, с. 66]. Якщо діалектично тлумачити цей на перший погляд суто утилітарний погляд на право, а саме право – як засноване на праві природному, як дещо неусувне й корисне взагалі, то поняття стає набагато ширшим. Воно включатиме в себе не тільки суще, з яким має справу утилітаризм, а й сутність, тобто глибокий сенс, що сягає самого ідеалу.

Е. Шпрангер визначає природне право як образ справедливого права, що міститься у правосвідомості та виникає в результаті діалектичного розвитку духу. [3, с. 167].

Р. Штаммлер наголошує, що тільки праву в цілому по суті належить внутрішнє бажання досягти об'єктивно справедливої цілісності соціального життя, йому внутрішньо притаманний рух до соціального ідеалу, до такого суспільства, де люди вільно бажують. [3, с. 165].

У П. Новгородцева розумний початок в особистості є автономним моральним початком. Розум – єдине джерело ідеї належного, морального закону, що є фактом чистої свідомості, достовірної самої для себе, незалежного від історичної

необхідності. Моральна ідея як ідеал завжди імперативна (загальнозначуща), існує виключно в свідомості особистості і має абсолютну цінність. Прикладена до сфери соціальних взаємин, вона набуває форму природного права, незмінної ідеальної норми з мінливим змістом. В цьому випадку природне право отримує значення філософського погляду, з позицій якого розглядаються соціальні ідеали. На думку П. Новгородцева, абсолютна основа природного права розкривається у моральній ідеї особистості, що виступає ідеалом і метою самої себе і з цієї позиції оцінює політико-правову реальність. Автономна моральна особистість є основою суспільного устрою, її суспільно-правовий ідеал служить засобом і критерієм у встановленні правопорядку і політичних інститутів [3, с. 166].

Правосвідомість завжди природно схильна до ідеалізації правової дійсності, формуючи, таким чином, соціальні ідеали досконалого устрою державно-правової системи. Ідеалізація – це властивість правосвідомості, що полягає в створенні і сприйнятті соціальних ідеалів, які, в свою чергу, вкорінені в особливому зрізі правової свідомості – правовій ідеології.

Безумовно, ідеалізація є так само і загальним методом пізнання, але що стосується філософсько-правового аспекту, то метод ідеалізації відіграє саме роль формування і зміцнення в правосвідомості ідеалів, які є не безнадійними мріями, а ідеологічними орієнтирами в процесі осягнення і освоєння правової дійсності кожним індивідом. Особливістю ідеалізації є те, що вона універсальна і як властивість правосвідомості, і як метод осягнення цією правосвідомістю навколишньої реальності. Вона не залежить від зовнішніх чинників, що формують особистість, і завжди притаманна будь-якій з них на будь-якому рівні розвитку правосвідомості. Можна навіть сказати, що без ідеалізації ніяка правосвідомість немислима, оскільки, складена з правової ідеології і правової психології, вона за структурою своєю передбачає утримання в собі соціальних ідеалів в правовій ідеології, осмислення їх, переломлення в сферу особистого за допомогою правової психології і повернення в новий виток правової ідеології в знятому вигляді.

Людина вдається до ідеалізації і в повсякденному житті, навіть вибираючи рибу на ринку, розрізняючи добру від поганої, кращу від доброї. При цьому, щоб зробити цей вибір, людина в свідомості своїй повинна мати уявлення про те, якою могла б бути ідеальна риба, якими повинні бути її смак, запах, текстура, колір та інші якості. В іншому випадку, вона заблукала б в хаосі різноманіття вибору і ніколи б його не вчинила, пішовши з ринку без бажаної риби. Звичайно, досконалу рибу зі свого уявлення людина навряд чи коли-небудь знайде, але вона може відшукати ту, яка найбільш повно відповідає висунутим вимогам. Так виглядає процес вилучення ідеалізованого образу зі свідомості і перенесення його на наявну дійсність. Так само він виглядає, якщо ми візьмемо звичайного громадянина демократичної держави, влада якого обмежена можливістю вибирати з того, що вже є, наприклад, серед двох кандидатів в президенти, кількох політичних партій або між залишенням існуючого ладу і його скиданням.

Але уявімо такого громадянина, який створює лад, партії, сам стає кандидатом, тобто, алегорично кажучи, береться розводити рибу самостійно, скажімо, на лососевій фермі. Відкинемо на хвилину чисто економічний інтерес такої людини і вдамося до його бажання бути затребуваним на ринку морепродуктів за високу якість товару, буди найкращим. Так, завжди є можливість знизити вартість виробництва за рахунок зниження якості продукту, тим самим збільшивши прибуток за рахунок низької вартості товару на ринку завдяки низькій собівартості, але чи довго триватиме така радісна вдовolenість низькоякісним товаром серед споживачів? Можливо, до першого судового розгляду через отруєння кепським лососем? Або до першої революції і повалення старого правопорядку? Серйозний виробник від самого початку зацікавлений в зниженні подібних ризиків, тому лососеві риби і мають таку високу собівартість в порівнянні з іншими видами риби, що вирощуються

на фермах. Повернемося ж до бажання виробника бути затребуваним на ринку. Він усіма силами прагне створити найкраще господарство, щоб вирощувати найкращих риб, бути конкурентоспроможним у океані інших виробників. Недарма, наприклад, кращі вина, які мають найвищу вартість, створюються у вкрай обмежених кількостях, оскільки вкладення в їх виробництво співрозмірні з їх вартістю, важливою частиною яких є вичерпний та найцінніший ресурс – земля. На кращих землях вирощується найкращий виноград, але таких земель в світі не так вже й багато. Так і з нашим фермером – щоб бути унікальним, вирватися за межі конкуренції і стати елітним виробником, йому доведеться пожертвувати собівартістю на користь якості. Вважаю, наша алегорія зрозуміла. Повертаючись в політико-правове поле кандидатів, партій і правопорядків, важливість ідеалізації, як методу створення кращого «продукту», незаперечна. І так само, як і з фермером, і з виноробом, політика і законотворця судитимуть за результатом його праці, а не за тими запевненнями й обіцянками, які він напише на «упаковці» – в своїй передвиборчій програмі.

За свідченням І. Ільїна, «право і правосвідомість починаються і закінчуються там, де починається і закінчується питання: «А що насправді має правове значення і в чому воно полягає?» Суддя, чиновник, адвокат і громадянин – якщо вони не ставлять цього питання і не домагаються його предметного вирішення – не живуть правом і не створюють права, і правосвідомість їх перебуває на найнижчому рівні. Вони задовольняються сурогатами права і фальсифікують його» [5, с. 17].

Але необхідно уникати крайнощів сліпого наслідування або ж легкого розвінчання тієї чи іншої наукової політико-правової ідеалізації. В процесі політико-правової діяльності посадові особи всіх галузей влади, чи то судова, виконавча чи законодавча, повинні керуватися методом ідеалізації, тобто прагненням створити кращу з можливих систем, навіть якщо це вимагатиме від них максимальних вкладень їхньої праці, але в межах логічно обумовлених гуманістичних принципів. Творчу силу вони мають черпати зі своєї свідомості: досвіду, талантів, знань, вмінь і т.д., засновуючись на принципах природно-правової моральності. Це все, чим вони можуть користуватися в процесі будівництва правової системи і держави в цілому, і це все, що визначатиме якість такої будови. Люди, що займають вищі чини в державі, обрані громадянами з використанням методу ідеалізації, і самі повинні користуватися ним, адже це прагнення закладається в них ще на стадії обрання і призначення, воно залишається і присутнє в них як необхідна умова відповідності займаній посаді.

Висновки та перспективи розвитку напряму дослідження. Саме виходячи зі сказаного вище, ми можемо резюмувати, що відтворення природноправових процесів в мисленні за природою самого природного права робить затребуваним метод ідеалізації. В процесі осягнення правової дійсності і формування правосвідомості однією з головних цілей він має зміцнення правової ідеології і свідчить про те, що вона неусувна зі свідомості, які б зусилля до цього не докладалися. Незаперечна цінність нової універсальної гуманістичної правової ідеології, в основу якої можна покласти ідеї повного розкриття творчої сутності людини як мети формування гуманістичного суспільства, абсолютної цінності свободи, гармонійного поєднання багатства духа та матерії особистості, індивідуальності кожної особистості та загальної соборності, справедливої універсальної рівності особистостей, держав, цивілізацій та всього світу в цілому. І саме в цьому напрямку правова наука і практика повинні спрямувати свій погляд.

БІБЛОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Волков Ю. Г. Манифест гуманизма. (Идеология и гуманистическое будущее России). – М.: АНО РЖ «Соц.-гуманит. знания», 2000. – 160 с.
2. Гарашко А. Ю. Идеализация как метод исследования юридической науки. // Международный журнал конституционного и государственного права, 2016, № 2, С. 54–56.
3. Данильян О. Г. Философия права: Учебник, Под ред. О. Г. Данильяна. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 416 с.

4. Зиновьев А. А. Посткоммунистическая Россия. – М., 1996. – 340 с.
5. Ильин И. А. Собр. соч. В 10 т. – Т. 4. – М., Москва: Русская книга, 1994. – 624 с.
6. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність. – Х., 2008. – 288 с.
7. Круглов А. Г. Что такое гуманизм? // Современный гуманизм. Документы и исследования // Специальный выпуск ежеквартальника «Здравый смысл. Журнал скептиков, оптимистов и гуманистов». – М., 2000. – 141 с.
8. Макаренко В. П. Главные идеологии современности. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 480 с.
9. Мамардашвили М. Превращенные формы // Мамардашвили М. Как я понимаю философию. – М.: Прогресс, 1990. — 368 с.
10. Мануйлов В. Т. Конструктивность в аксиоматических теориях множеств // Проблема конструктивности научного и философского знания: Выпуск третий. – Курск, 2004. – С. 53–84.
11. Манхейм К. Идеология и утопия // Диагноз нашего времени: Пер. с немец. и англ. – М.: Юрист, 1994. – С. 7–276.
12. Стомба О. В. Праворозуміння vs. правосвідомість. Проблеми і перспективи // Право України: Юрид. журн., 2010, № 4, С. 64–69.
13. Фихте И. Г. Сочинения в двух томах. Т. 1. / Сост. и примечания Владимира Волжского. – Спб.: Мифрил, 1993. – 678 с.
14. Хамидов А. А. Гуманизм как дискурс. Монография / Под общ. ред. З. К. Шаукеновой. – Алматы: ИФПР КН МОН РК, 2012. – 218 с.
15. Енциклопедія сучасної України, – URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13768 (Дата звернення 3.11.2017)

REFERENCES:

1. Volkov Yu. G. Manifest gumanizma. (Ideologiya i gumanisticheskoe budushchee Rossii) [Manifesto of humanism. (Ideology and the humanistic future of Russia)]. – М.: ANO RZh «Sots.-gumanit. znaniya», 2000. – 160 s.
2. Garashko A. Yu. Idealizatsiya kak metod issledovaniya yuridicheskoy nauki. [Idealization as a method of study of legal science.] // Mezhdunarodnyy zhurnal konstitutsionnogo i gosudarstvennogo prava, 2016, № 2, S. 54–56.
3. Danil'yan O. G. Filosofiya prava: Uchebnik [Philosophy of law: the Textbook], Pod red. O. G. Danil'yana. – М.: Izd-vo Eksmo, 2005. – 416 s.
4. Zinov'ev A. A. Postkommunisticheskaya Rossiya [The Post-Communist Russia]. – М., 1996. – 340 s.
5. Il'in I. A. Sobr. soch. V 10 t [Collected Works]. – Т. 4. – М., Москва: Russkaya kniga, 1994. – 624 s.
6. Kalynovskiy Yu. Yu. Pravosvidomist ukrainskoho suspilstva: heneza ta suchasnist [legal Awareness of Ukrainian society: Genesis and the present]. – Kh., 2008. – 288 s.
7. Kруглов А. Г. Chto takoe gumanizm? [What is humanism?] // Sovremennyy gumanizm. Dokumenty i issledovaniya // Spetsial'nyy vypusk ezhekvtartal'nika «Zdravyi smysl. Zhurnal skeptikov, optimistov i gumanistov». – М., 2000. – 141 s.
8. Makarenko V. P. Glavnye ideologii sovremennosti [The Main ideology of our time]. – Rostov-na-Donu: Feniks, 2000. – 480 s.
9. Mamardashvili M. Prevrashchennyye formy [Transformed form] // Mamardashvili M. Kak ya ponimayu filosofiyu. – М.: Progress, 1990. — 368 s.
10. Manuylov V. T. Konstruktivnost' v aksiomaticheskikh teoriyakh mnozhestv [Constructiveness in axiomatic theories of sets] // Problema konstruktivnosti nauchnogo i filosofskogo znaniya: Vypusk tretiy. – Kursk, 2004. – S. 53–84.
11. Mankheyim K. Ideologiya i utopiya [Ideology and utopia] // Diagnostika nashego vremeni: Per. s nemets. i angl. – М.: Yurist, 1994. – С. 7–276.
12. Stomba O. V. Pravorozuminnia vs. pravosvidomist. Problemy i perspektyvy [The legal Consciousness or legal consciousness. Problems and perspectives] // Pravo Ukrainy: Yuryd. zhurn., 2010, № 4, S. 64–69.
13. Fikhte I. G. Sochineniya v dvukh tomakh. T. 1. [Works in two volumes] / Sost. i primechaniya Vladimira Volzhskogo. – Спб.: Mifril, 1993. – 678 s.
14. Khamidov A. A. Gumanizm kak diskurs. Monografiya [Humanism as a discourse. The monograph] / Pod obshch. red. Z. K. Shaukenovoy. – Алматы: IFPR KN МОН РК, 2012. – 218 s.

15. Entsyclopedia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine], – URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13768 (Accessed 3.11.2017)

Афутіна І. В., аспірант кафедри філософії Національного Університету «Одеська юридическа академія» (Одеса, Україна), E-mail: quicksilver@mail15.com

Идеализация как метод познания правовой действительности через призму правовой идеологии

Анотація. Автором осуществлена попытка вернуть правовой идеологии статус важнейшего элемента правосознания с помощью метода идеализации как основы для оценочной и программно-целевой функций правосознания.

Ключевые слова: правосознание, правовая идеология, правовая психология, деидеологизация, идеализация.

Afutina I., postgraduate student of the Department of philosophy National University «Odessa law Academy» (Odessa, Ukraine), E-mail: quicksilver@mail15.com

Idealization as a method of cognition of legal reality through the prism of legal ideology

Abstract. The purpose of this research is to restore the status of legal ideology as an important element of legal consciousness with the help of idealization method as the basis for the evaluation and program-objective functions of legal consciousness.

Value. To protect the ideology comes the ability of idealization, which is inherent in consciousness. It is such an objective necessity, in the path of which really true knowledge is attained. Subjecting to the reduction of complex problems, it allocates the essential and distracts from the nonessential, leads to the disclosure of patterns.

Legal consciousness is always naturally inclined to idealize the legal reality, thus forming the social ideals of the perfect structure of the state legal system. Idealization is a quality of the legal consciousness, which consists in the creation and perception of social ideals, rooted in a special section of legal consciousness – legal ideology.

The peculiarity of idealization is that it is universal both as a property of legal consciousness and as a method of comprehending the surrounding reality by this legal consciousness. It does not depend on the external factors that shape the personality, and is always inherent in any personality at any level of development of legal consciousness.

Conclusion. Reproduction of natural-legal processes in thinking makes the method of idealization demanded by the nature of the natural law itself. In the process of comprehending the legal reality and forming the legal consciousness, one of its main goals is to strengthen the legal ideology. This indicates that it is irremovable from the mind. The value of the new universal humanistic legal ideology is incontestable. It is based on the idea of the full disclosure of creative essence of a man as the goal of the formation of a humanistic society, the absolute value of freedom, the harmonious combination of the richness of spirit and matter of the individual, the individuality of each person and also conciliarity, the fair universal equality of individuals, states, civilizations and the world as a whole. And it is the exact direction that legal science and practice should direct their views at.

Keywords: legal consciousness, legal ideology, legal psychology, de-ideologization, idealization.

УДК 316.472.45

Ганаба С. О.,

доктор філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософських дисциплін

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

(Кам'янець-Подільський, Україна), E-mail: sveta_ganaba@ukr.net

**ЛЮДИНА ЯК МЕТА ОСВІТИ:
ОРІЄНТИРИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ**

Анотація. Сучасна українська освіта знаходиться у стані перманентних змін. Ці зміни пов'язані із необхідністю не лише ефективно відповідати на виклики сучасної епохи, а й продукувати низку ідей, які окреслять орієнтири подальшого поступу суспільства. Позбутися недоліків та дати ефективні відповіді на виклики сучасної епохи освіта зможе за умови, що буде розвиватися відповідно до іманентної природи